

Świderski, Grzegorz

"Rocznik Warmińsko-Mazurski" T. 1, 2008 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 575-580

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nia” przeciwko kandydatom typowanym przez Komitet Obywatelski. Pojawiały się stwierdzenia, że wybory dla partii staną się miernikiem jej kondycji i stopnia poparcia społecznego. I faktycznie – stały się w dużym stopniu plebiscytem.

Z artykułu Warota wyłania się też pewna strategia partii, znajdująca odzwierciedlenie w publikacjach zamieszczanych w ówczesnej prasie. Można było odnieść wrażenie, że nastaną czasy sprawiedliwsze. Czytelnik mógł zatem przeczytać, że „dzisiaj nie ma układów w wyborach”, że „pękają stare struktury”, a „autorytet trzeba zdobyć własną pracą” oraz że nikt „nie chciałby wybierać kogoś, kto był lizusem władzy”.

W zaistniałej pod koniec lat osiemdziesiątych sytuacji uznano, że uporczywe propagowanie kandydatów wywodzących się z PZPR może nie przynieść spodziewanych rezultatów. Zdecydowano się więc na kontrolowaną, wybiórczą krytykę czasów minionych. Nowe podejście do kwestii informacji, hasła i zabiegi propagandowe dostrzegalne w prasie, miały uwiarygodnić obraz już innej, ponoć zmienionej na lepsze PZPR, partii otwartej na reformy i demokratyzację. Z kolei orientując się w oczekiwaniach społeczeństwa, bez względu na zapatrywania polityczne, coraz częściej w olsztyńskiej prasie zamieszczano zapowiedzi, że poprawa sytuacji gospodarczej w kraju będzie możliwa dzięki zasadniczym reformom gospodarczym oraz polityczno-społecznym, co – jak starano się zasygnalizować – zrealizować może tylko strona partyjna.

Przegraną na łamach olsztyńskiej prasy tłumaczono „słabością propagandową kandydatów koalicyjnych”, choć jednocześnie wyłaniało się spostrzeżenie, że „z Solidarnością nie sposób było wygrać, bo ludzie chcieli zmian”. Pojawiała się też nuta pychy. Cytowano w prasie wypowiedzi, które można ująć jednym zdaniem „zobaczmy, co »Solidarność« będzie w stanie dokonać”.

Zdarzają się głosy, że ta jedyna publikacja o olsztyńskim przełomie sprzed dwudziestu lat nie jest zauważana. Uwaga ta odnosi się raczej do szerokiego kręgu społeczeństwa, bo osoby zainteresowane najnowszą historią Olsztyna, także badacze zajmujący się końcem lat osiemdziesiątych, z pewnością zaznajomią się z tą interesującą pozycją, która obok konferencji popularnonaukowych, wystaw i publikacji w piśmie „Debata”, stanowić będzie istotny ślad po obchodach dwudziestej rocznicy wydarzeń roku 1989 na Warmii i Mazurach, a w szczególności w Olsztynie. Perspektywa minionego czasu umożliwiła badaczom wstępne uporządkowanie wiedzy na temat tamtych wydarzeń, a jak wynika zwłaszcza z tekstu Piotra Kardeli, nadal bardzo wiele szczegółowych zagadnień pozostaje niewiadomą.

Ryszard Tomkiewicz (Olsztyn)

Rocznik Warmińsko-Mazurski, 2008, t. 1, Wojewódzki Urząd Ochrony zabytków w Olsztynie, Olsztyn–Warszawa, ss. 207.

W 2008 r. ukazał się pierwszy tom pisma „Rocznik Warmińsko-Mazurski”, wydawanego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie. Omawiany tom powstał przy współpracy z Komisją Architektury Militarnej Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (ICOMOS) oraz Zakładem Konserwacji Zabytków Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej.

Pierwszy tom „Rocznika Warmińsko-Mazurskiego” otwiera słowo wstępne Barbary Zalewskiej – Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wydawcy omawianego pisma (s. 5). W ramach krótkiego wstępu, autorka przedstawiła cele i zadania, jakie ma spełniać rocznik, a także przybliżyła zawartość pierwszego tomu.

Pismo składa się z dwóch części. W pierwszej zostały zaprezentowane referaty wygłoszone podczas konferencji naukowej pt. „Architektura obronna. Współczesne wyzwania konserwatorsko-projektowe”, przeprowadzonej w Giżycku w kwietniu 2008 r. w ramach Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków. Druga część prezentuje prace badawcze, diagnozy konserwatorskie i inne opracowania dotyczących obiektów i zespołów zabytkowych z terenu Warmii i Mazur wykonanych na zamówienie lub polecenie Warmińsko-Mazurskiego Konserwatora Zabytków i Miejskiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie.

Część pierwszą omawianego tomu otwiera referat/artkuł Piotra Molskiego *Giżyckie fortyfikacje – samorząd a zabytek* (ss. 9–21). Autor artykułu na przykładzie zespołu zabytkowego Wyspy Giżyckiej, mieszczącej m.in. Twierdzę Boyen, przedstawił i ocenił działania władz miasta Giżycka na rzecz ich ochrony i zagospodarowywania. P. Molski, analizując to zagadnienie, poświęcił dużo uwagi działalności Towarzystwa Miłośników Twierdzy Boyen.

Problematyce zagospodarowywania giżyckiej Twierdzy Boyen został poświęcony także referat/artkuł Marcina Górskiego *Projekt koncepcyjny zagospodarowywania Twierdzy Boyen* (ss. 22–33). Autor przedstawił projekt zagospodarowania twierdzy Boyen polegający na wyodrębnieniu z jej terenu dziesięciu uzupełniających się sektorów funkcjonalnych, ukierunkowanych na realizowanie programu o profilu historycznym, informacyjno-edukacyjnym i rekreacyjnym.

Lech Narębski i Emanuel Okoń w artykule/referacie „*Bastion IV*” w *Toruniu – zarys historii i problematyka konserwatorska* (ss. 34–48), przedstawili zadania i problemy konserwatorskie, jakie pojawiają się przy adaptacji pomieszczeń dawnej toruńskiej budowli obronnej dla potrzeb stowarzyszeń pozarządowych działających w sferze kultury.

Rewaloryzacja zabytkowych fortyfikacji przełomu XIX i XX wieku – teoria i przykłady (ss. 49–58) stała się przedmiotem rozważań Cezarego Głuszka w kolejnym artykule/referacie. Autor skoncentrował się na przedstawieniu zagadnienia tzw. nowych uzupełnień wprowadzanych do zabytkowych struktur, w tym także do zabytkowych fortyfikacji przełomu XIX i XX w., mających istotne znaczenie dla ich zagospodarowywania i ochrony.

Maria Ludwika Lewicka w artykule/referacie *Restytucja średniowiecznego zamku. Studia projektowe w działalności dydaktycznej Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej* (ss. 59–75) przedstawiła cele i zadania programu kształcenia studentów WA PW w zakresie konserwacji i modernizacji obiektów i zespołów zabytkowych, ze szczególnym uwzględnieniem zajęć dydaktycznych z zakresu rewaloryzacji zamków prowadzonych w Zakładzie Konserwacji Zabytków WA PW. Cennym uzupełnieniem artykułu są projekty studentów WA PW z zakresu restytucji średniowiecznych zamków.

Część pierwszą pierwszego tomu „Rocznika Warmińsko-Mazurskiego” zamyka *Panel dyskusyjny na temat przyszłości Twierdzy Boyen w Giżycku* (ss. 77–110). Zaprezentowano w nim wypowiedzi przedstawicieli władz samorządowych, urzędników samorządowych, naukowców oraz miłośników architektury militarnej, pochodzących z województwa warmińsko-mazurskiego, jak i spoza niego, na temat przyszłości Twierdzy Boyen w Giżycku. Do zapisu dyskusji dołączono *List otwarty* (ss. 102–103), jaki wystosowali uczestnicy konferencji zorganizowanej w Giżycku z okazji Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków w 2008 r. i Komisji Architektury Militarnej Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (ICOMOS) do burmistrza miasta Giżycka i tamtejszej Rady Miejskiej w sprawie ochrony i zagospodarowywania Twierdzy Boyen oraz utworzenia Fortecznego Parku Kulturowego „Wyspa Giżycka”. Opublikowano także *Odpowiedź na list otwarty w sprawie Fortecznego Parku Kulturowego „Wyspa Giżycka”* (s. 104) Mariana Lemechy przewodniczącego Rady Miejskiej Giżycka udzielonej Komisji Architektury Militarnej Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (ICOMOS).

Część drugą omawianego tomu otwiera artykuł Joanny Wańkowskiej-Sobiesiak *Zamek Ryn. Badania historyczno-architektoniczne* (ss. 113–133). Autorka zaprezentowała historię architektury zamku w Rynie w oparciu o analizę źródeł historycznych oraz wyniki badań architektonicznych i archeologicznych. W swoich rozważaniach J. Wańkowska-Sobiesiak odniosła się również do prac adaptacyjnych przeprowadzonych na zamku w Rynie w latach 2004–2006.

Wyniki badań archeologicznych fortyfikacji miejskich Olsztyna na odcinku północno-wschodnim i północno-zachodnim – *Brama Młyńska i północna baszta narożna. Nieznane elementy* (ss. 134–152) przedstawili Hanna i Adam Mackiewiczowie. Podjęta przez autorów artykułu analiza nowo odkrytych fragmentów murów obronnych Olsztyna w znacznym stopniu poszerza dotychczasową wiedzę o umocnieniach miejskich tego ośrodka. Niemniej wśród ustaleń poczynionych przez H. i A. Mackiewiczów pojawiło się kilka, które wzbudzają pewne wątpliwości i wymagają dalszych dyskusji i badań. Według autorów artykułu od strony południowo-wschodniej zamku kapituły warmińskiej w Olsztynie miało się znajdować jego duże przedzamcze, które w późniejszym okresie zostało zastąpione przez fosę (s. 138). Wniosek ten oparto na wynikach badań archeologicznych przeprowadzonych na stanowisku 24 wykopy 58–61, 71 a – b i c 1 – c 2 (teren amfiteatru) oraz na stanowisku 24 wykopy 70–70 I (teren Targu Rybnego). Niestety, autorzy nie wyjaśnili, jakie to odkrycia skłoniły ich do sformułowania takiej hipotezy.

Dodatkowych ustaleń wymaga także określenie dokładniejszego datowania powstania podwójnej linii umocnień miejskich i muru przeciwskarpy od południowo-wschodniej strony Olsztyna, jak również etapów ich rozwoju. Według autorów artykułu umocnienia te powstały jako jedna myśl konstrukcyjna, która była konsekwentnie realizowana od drugiej połowy XIV w. (po 1353 r.) do pierwszej ćwierci XV w., przy czym „obie linie murów zostały wzniesione w tym samym okresie” (s. 136). Charakter umocnień miejskich Olsztyna wykonanych od jego południowo-wschodniej strony jednoznacznie wskazuje na dostosowanie ich do działań zbrojnych z użyciem broni palnej¹. Rozwój tego typu konstrukcji obronnych, na zasadzie modernizacji wcześniejszych, na obszarze władztwa warmińskiego miał miejsce od drugiej ćwierci XIV w.² Faktom tym przeczą ustalenia poczynione przez H. i A. Mackiewiczów.

Badania historyczno-architektoniczne zespołu budowli obronnych Bramy Młyńskiej w Olsztynie (ss. 153–200) zaprezentowała w kolejnym artykule Maria Ludwika Lewicka. Pomimo dużego wkładu w przeprowadzenie analizy historyczno-architektonicznej fragmentów murów obronnych i umieszczonych w nich budowli obronnych, odkrytych podczas badań archeologicznych przeprowadzonych w 2006 r., autorka nie ustrzegła się błędów, które znacznie obniżają jakość tego artykułu.

Według M. L. Lewickiej w 1346 r. nastąpiło „przejęcie terenu przyszłego Olsztyna przez kapitułę warmińską – na mocy bulli papieskiej z 1243 r.” (s. 155). Ze względu na brak dokumentu potwierdzającego dokonanie wydzielenia z terytorium władztwa warmińskiego ostatniej części uposażenia terytorialnego kapituły warmińskiej – późniejszego komornictwa olsztyńskiego, nie jest znana współcześnie dokładna data przeprowadzenia tej operacji. Według ustaleń ks. prof. dr. hab. Alojzego Szorca,

¹ Podobny proces dostosowywania umocnień do działań zbrojnych z użyciem broni palnej objął umocnienia zamków z obszaru Prus Zakonnych i władztwa warmińskiego, por. H. Domańska, *Proces modernizacji średniowiecznych zamków z terenu dawnego państwa krzyżackiego w XV–XVIII w.*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, 1971, t. 17, cz. 2, ss. 3–6.

² Drugą linię murów obronnych w Starym Mieście Braniewie wykonano do około 1434 r., por. M. Arszczyński, M. Kutzner, *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Województwo elbląskie. Braniewo, Frombork, Orneta i okolice*. Tekst w: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. Seria Nowa, t. II, z. 1, red. J. Z. Łoziński, B. Wolff-Łozińska, Warszawa 1980, ss. 25–26.

mogło do tego dojść w końcu 1346 r. lub na początku 1347 r.³ Wymieniona przez autorkę artykułu „bulla papieska z 1243 r.” stanowiła w istocie dokument wystawiony 29 lipca 1243 r. przez papieża Innocentego IV, który upoważniał legata papieskiego Wilhelma biskupa Modeny do podziału Prus na trzy diecezje i wydzielenia czwartej z ziemi chełmińskiej i lubawskiej⁴. Tego samego dnia legat Wilhelm dokonał erekcji diecezji pruskiej⁵. Dokumenty te nie miały nic wspólnego z podziałem władztwa warmińskiego pomiędzy biskupów i kapitułę warmińską. Własność kapituły warmińskiej nie została wytyczona jednorazowo. Był to wieloetapowy proces rozciągnięty na przestrzeni wielu lat. Jego początek wyznacza dokument wystawiony w czerwcu 1260 r. przez biskupa warmińskiego Anzelma. Zostało w nim określone uposażenie poszczególnych kanoników warmińskich oraz uposażenie kapituły jako osoby kolegalnej. W skład uposażenia terytorialnego kapituły włączono – pruską ziemię Wewa (*terre Woywe*), pole Wielewo (*campum Veylow*) oraz okolice miasta Braniewa. Bardziej szczegółowy opis ziem kapituły warmińskiej zapowiedziano w kolejnych dokumentach⁶. W dokumencie wystawionym 10 lipca 1277 r., biskup warmiński Anzelm ponowił poprzednią darowiznę oraz określił jej wysokość – *donamus et concedimus eis et successoribus eorum ex nunc liberaliter in perpetuum tertiam partem omnium fructuum episcopatus nostri*⁷. Dokument o podobnej treści wystawił także 24 czerwca 1279 r. następca biskupa warmińskiego Anzelma, biskup Henryk Fleming⁸.

Jak twierdzi M. L. Lewicka, w latach 1346 – około 1360 miała miejsce pierwsza faza budowy zamku kapituły warmińskiej w Olsztynie (s. 155). W tej kwestii wątpliwości wzbudza precyzyjnie określona przez autorkę data rozpoczęcia budowy zamku olsztyńskiego. Żaden ze znanych współcześnie dokumentów źródłowych pochodzących z epoki nie określa tak dokładnie daty rozpoczęcia budowy tego obiektu. Nie czyni tego również Andrzej Rzempełuch w dziele *Architektura i urbanistyka Olsztyna 1353–1953. Od założenia miasta po odbudowę ze zniszczeń wojennych* (Olsztyn 2004, s. 21), na którego powołuje się M. L. Lewicka (s. 155, 190 przyp. 8).

Według autorki artykułu, w latach 1519–1520 w Olsztynie przebywał krótko Albrecht Hohenzollern (s. 183). Żadne ze znanych współcześnie źródeł historycznych pochodzących z epoki nie potwierdza tej informacji. Także autorka nie podaje źródła, z którego zaczerpnęła tę informację.

Braki w znajomości historii Olsztyna oraz władztwa warmińskiego w negatywny sposób wpłynęły na określenie chronologii i autorów bądź inspiratorów powstania analizowanych zabytków architektury. Według M. L. Lewickiej zespół zamek – przedzamcze w Olsztynie został zrealizowany przez biskupów warmińskich (s. 188). Od około końca 1346 lub początku 1347 r. ziemie, na których utworzono komornictwo olsztyńskie, stanowiły własność kapituły warmińskiej, która była panem zwierzchnim na tym obszarze. W związku z tym, to z inicjatywy kapituły warmińskiej powstał zamek w Olsztynie.

³ A. Szorc, *Przywilej lokacyjny miasta Olsztyna z 31 października 1353 r.*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej: KMW), 2004, nr 3, s. 288.

⁴ *Codex Diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur älteren Geschichte Preussens*, hrsg. von J. Voigt, Königsberg 1836, Bd. 1, Nr. 56, ss. 53–54; *Codex Diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, Bd. 1: *Urkunden der Jahre 1231–1340*, (dalej: CDW, Bd. 1), w: *Monumenta Historiae Warmiensis oder Quellensammlung zur Geschichte Ermlands*, hrsg. von C. P. Woelky, J. M. Saage, Bd. 1, Mainz 1860, Regesta, 11, s. 3.

⁵ CDW, Bd. 1, Regesta, 10, s. 3; Nr 5, ss. 5–8; *Preussisches Urkundenbuch. Politische Abtheilung*. Bd. 1: *Die Bildung des Ordensstaats*, H. 1, hrsg. von Philippi, Wölky, Königsberg 1882, Nr 143, ss. 108–109.

⁶ CDW 1860, Bd. 1, Nr 48, ss. 85–87; *Preussisches Urkundenbuch. Politische (allgemeine) Abteilung*, Bd. 1. H. 2, hrsg. von A. Seraphim, Königsberg 1909 (dalej: PU 1909, Bd. 1, H. 2), Nr 107, s. 95.

⁷ PU 1909, Bd. 1, h. 2, 355, s. 240.

⁸ PU 1909, Bd. 1, H. 2, 372, ss. 252–255.

Zdaniem autorki artykułu „Albrechtowi Hohenzollernowi prawdopodobnie zawdzięczać można inicjatywę uformowania ziemnego frontu bastejowego przed północno-zachodnią [poprawnie północno-wschodnią – G.Ś.] linią murów obronnych, od Bramy Wysokiej do Bramy Młyńskiej” (s. 183). Jak wcześniej ustalono, wielki mistrz Albrecht Hohenzollern nie przebywał w Olsztynie we wskazanym przez autorkę okresie, w związku z czym nie mógł zainicjować budowy ziemnych umocnień w tym mieście. Dodatkowo przeczy takiej możliwości bardzo napięta sytuacja polityczna panująca pomiędzy władztwem warmińskim, Rzeczpospolitą a Prusami Zakonnymi w okresie, w którym Albrecht miał zainicjować – jak podaje M. L. Lewicka – modernizację miejskich umocnień Olsztyna.

Brakuje także podstaw historycznych i archeologicznych do łączenia informacji podanej 26 stycznia 1521 r. przez prokuratora barciańskiego Wilhelma von Schaumburga o wyważeniu przedniej furty w umocnieniach miejskich Olsztyna z furcą umiejscawianą przez M. L. Lewicką w murze nr 4 (s. 183). Sam Jerzy Sikorski, na wypowiedź którego powołuje się M. L. Lewicka, przedstawia taką możliwość tylko w formie przypuszczenia (s. 156). Podobnie brakuje przesłanek historycznych i archeologicznych do łączenia kanonika Mikołaja Kopernika z przebudową tzw. zespołu obronnego Bramy Młyńskiej, przeprowadzoną według autorki artykułu w XVI w. (s. 188).

Wątpliwości wzbudza także lokowanie przez autorkę przedzamcza po południowo-wschodniej stronie zamku kapitulnego w Olsztynie, w wąskim pasie pomiędzy północno-zachodnim ciągiem miejskich murów obronnych a fosą (rys. 9, s. 200). Podstawą takiej lokalizacji przedzamcza zamku olsztyńskiego jest hipoteza autorstwa H. i A. Mackiewiczów wskazująca na możliwość jego istnienia w tym miejscu (s. 138, 190, przyp. 26). Hipoteza ta nie została dotąd ostatecznie zweryfikowana i nadal pozostaje tylko w sferze domysłów i przypuszczeń. Pomimo to M. L. Lewicka uznała ją za fakt naukowy i jako taki traktuje w swoim artykule. Dało to jej podstawę do sformułowania tezy, że „odkryty w 2006 roku zespół murów na planie prostokątnym, nie był pierwszym etapem realizacji murów obronnych miasta lokacyjnego Olsztyna lecz był realizacją wcześniejszą. – – Badania historyczno-architektoniczne dowodzą, że aktualnie odkryte, dotychczas nieznanie historykom, masywne mury obronne z narożną basztą – należały do pierwszych realizacji zamkowych a nie obwarowań miejskich, które są technologicznie późniejsze. Układ murów i otworów komunikacyjnych w odkrytym zespole dowodzi, że w XIV wieku był w Olsztynie rozbudowany system obronny dojazdu do zamku i podzamcza od strony północnej” (ss. 187–188). Najstarsza faza odkrytych w 2006 r. reliktyw murów obronnych jest datowana przez M. L. Lewicką na pierwszą połowę XIV w. lub połowę XIV w. (s. 159, 178, 180, 182). Dotyczy to murów/obiektów poziomu fundamentów o numerach (według oznaczeń autorki artykułu – mapka ze s. 195) częściowo 1, 2, 3, 4, częściowo 7, 11 (rys. 3b, s. 195) oraz murów/obiektów poziomu przyziemia o numerach częściowo 1, częściowo 2, częściowo 3, 4, częściowo 7, 11 (rys. 3 c, s. 195). Niektóre partie odkrytych reliktyw murów obronnych – przyziemie furty w murze nr 4 autorka artykułu datuje na podstawie użytego budulca (cegły) nawet na pierwszą połowę XIV w. (s. 159). Ponadto zaprawa wykorzystana przy budowie muru nr 4 jest datowana na lata czterdzieste XIV w., a zaprawę z murów nr 1, 2, 3 datowano na połowę XIV w. (s. 177). Tak wczesne datowanie murów odkrytych podczas badań archeologicznych w 2006 r., oparte na bardzo słabej podstawie źródłowej – analiza budulca, techniki budowlanej, wzbudza kolejne wątpliwości. Przyjmując hipotetycznie za trafne lokalizowanie przedzamcza po południowo-wschodniej stronie zamku olsztyńskiego oraz że część murów odkrytych w 2006 r. stanowiła jego element, to przy zaproponowanym przez M. L. Lewicką ich datowaniu byłyby one jednym z najstarszych elementów architektonicznych zamku w Olsztynie. Ich budowa przypadłaby na początek pierwszej fazy budowy

zamku głównego, przy założeniu, że jego budowa rozpoczęła się w drugiej połowie lat czterdziestych XIV w. Zaangażowano by wówczas znaczne środki finansowe do wzniesienia peryferyjnych murów przedzamcza przy pozostawieniu nieukończonego zamku głównego i jego bezpośrednich obwarowań. Taki sposób budowy zamku nie znajduje swojego odpowiednika wśród programów budowy innych zamków wznoszonych w tym okresie na terenie władztwa warmińskiego⁹.

Omawiany tom „Rocznika Warmińsko-Mazurskiego” zamyka prezentacja projektu pt. *Tablica informacyjno-edukacyjna z serii „Europejski szlak gotyku ceglanego”* przygotowana przez Marię Ludwikę Lewicką i Joannę Cempę (ss. 201–207). Tablica w zamyśle jej autorek ma przedstawiać w sposób „naukowy – popularny” aktualny stan wiedzy naukowej na temat murów obronnych Olsztyna. W projekcie tym pojawia się szereg informacji i zagadnień spośród tych, których słuszność rozważano recenzując artykuł M. L. Lewickiej *Badania historyczno-architektoniczne zespołu budowli obronnych Bramy Młyńskiej w Olsztynie*.

Pierwszy tom „Rocznika Warmińsko-Mazurskiego” należy uznać za udany. Większość zamieszczonych materiałów oraz ich przygotowanie edytorskie zapewnia dobry poziom tego pisma. Należy więc oczekiwać kolejnych tomów.

Grzegorz Świdorski (Olsztyn)

⁹ Na temat procesu budowy innych zamków z terenu władztwa warmińskiego, por. m. in.: *Die Heilsberger Chronik von Martin Oesterreich*, w: *Scriptores Rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands*, Bd. 2, Abt. 2, hrsg. von C. P. Woelky [w:] *Monumenta Historiae Warmiensis oder Quellensammlung zur Geschichte Ermlands*, Bd. 8, hrsg. von dem historischen Vereine für Ermland, Braunsberg 1889, ss. 263–264, 280–281; Johannes Plastwici, *Decani Warmiensis, Chronicon de vitis Episcoporum Warmiensium*, hrsg. von C. P. Woelky, [w:] *Scriptores Rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands*, Bd. 1, hrsg. von C. P. Woelky, J. M. Saage, Braunsberg 1866, [w:] *Monumenta Historiae Warmiensis oder Quellensammlung zur Geschichte Ermlands*, Bd. 3, hrsg. von dem historischen Vereine für Ermland, Braunsberg 1866, s. 60, 75.